

УДК 336.717.3

В.Г. Костогриз, аспірант
Черкаського інституту банківської справи
Університету банківської справи НБУ

ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У статті розглядається система гарантування вкладів як важливий чинник конкурентоспроможності банківської системи України в умовах глобалізації. Проведено аналіз системи гарантування вкладів зарубіжних країн та України, визначено основні недоліки функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та внесено конкретні пропозиції щодо покращення його діяльності.

Ключові слова: вклад, гарантування вкладів, банк-учасник, компенсаційні виплати, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб.

Постановка проблеми. В умовах сучасної України проблема гарантування вкладів має особливе значення. З урахуванням загального стану економіки та банківської системи вона охоплює економічні, політичні, соціальні аспекти та є важливим чинником конкурентоспроможності банківської системи України в умовах глобалізації. Адже ефективна система гарантування вкладів створює умови для розв'язання таких важливих завдань:

- 1) зменшення ризику кризи банківської системи;
- 2) сприяння створенню та мобілізації грошових заощаджень;
- 3) захисту вкладників від ризиків;
- 4) підвищення ефективності управління грошово-кредитним сектором економіки.

Даний фактор свідчить про необхідність проведення аналізу гарантування вкладів зарубіжних країн та України, визначення основних недоліків функціонування та внесення конкретних пропозицій щодо покращення роботи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

Аналіз основних публікацій і досліджень. Особливості діяльності системи гарантування вкладів України та зарубіжних країн висвітлені в дослідженнях вчених В. Базилевич, С. Волосович [2], М. Алексеєнко [1], В.В. Жупанін [4], О. Бакун [3]. Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених цій проблемі, сучасний стан економічного розвитку вимагає нових підходів до системи гарантування вкладів.

Мета статті – провести аналіз гарантування вкладів зарубіжних країн та України, визначити основні недоліки функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та внести конкретні пропозиції щодо покращення його діяльності.

Виклад основного матеріалу. Аналіз діяльності систем страхування вкладів у розвинутих країнах показав, що серед розмаїття форм страхування у світі можна виділити дві основні – американську та німецьку [10, с. 101-

103]. За критерій, який покладено в основу поділу на форми, взято власність коштів страхових фондів. В американській – це державна форма власності (США, Великобританія, Японія), в німецькій – власність банків-співучасників (Німеччина, Нідерланди, Австрія, Швейцарія, Франція). Така класифікація є основною. Проте в світі існують і системи змішаного типу.

Фінансова участь держави у страхуванні вкладів може мати такі форми:

- 1) надання страховому фонду всього або частини первісного капіталу для запуску системи (Японія, Індія);
- 2) регулярні внески до страхового фонду (Іспанія, Індія, Аргентина);
- 3) держава забезпечує резервні кошти для підкріплення фонду (США).

Щодо участі банків у страхуванні вкладів, то вона може бути як обов'язкова (Великобританія, Канада, Японія, Казахстан), так і добровільна (континентальні країни Західної Європи) [6].

Внески банків-учасників у фонди захисту депозитів, як правило, обчислюються від загальної суми депозитів чи суми застрахованих депозитів, і лише зрідка при цьому враховується реальна ризиковість діяльності окремого банку. Системи внесків, які враховують ризики, що їх приймає на себе кожен банк, діють нині в Канаді, Фінляндії, США, Португалії, Швеції і частково в Італії.

Здатність залучати інші фінансові ресурси, крім внесків банків-учасників, наділяє систему страхування депозитів розвинених країн більшою гнучкістю і ступенем довіри. За такої системи ризик поширення банківської кризи значно скорочується. Слід зауважити, що сама система може створити і для банків, і для вкладників ілюзію необмеженого захисту. Проте, оскільки надання позик є прерогативою уряду або центрального банку, а брати кошти в борг системам страхування депозитів дозволяється лише до певної межі, то ці проблеми загалом перебувають під контролем [11].

Дослідження страхування вкладів у розвинутих країнах показало, що управлінські витрати і фінансові втручання в разі неплатоспроможності банків фінансуються на основі законів, які різні в кожній країні. Такі положення відіграють у структурі програм гарантування депозитів основну роль з огляду на можливі дестабілізуючі наслідки. Система, що не фінансується належним чином, не може захистити вкладників банків у стані кризи, тим самим затягуючи процедуру ліквідації банку-банкрута і збільшуючи наслідки кризи. Сьогодні існує два способи побудови фонду гарантування депозитів:

- періодичні внески (тобто система попередніх платежів), що можуть обчислюватися різноманітними способами. Такі системи існують у Бельгії, Данії, Греції, Іспанії, Португалії, Фінляндії та Швеції;
- спеціальні внески (система платежів за фактом), які можна обчислити лише за умови невиплати депозитів одним із банків. Системи внесків за фактом практикуються у Франції, Італії, Люксембурзі, Голландії та Австрії [4].

Аналіз міжнародного досвіду свідчить, що в основу побудови систем страхування депозитів повинні бути покладені такі основоположні принципи:

- система страхування депозитів має організовуватися на основі поєднання організаційної та фінансової співучасті як недержавних, так і державних структур;
- участь у системі страхування депозитів мають брати всі банки та фінансові установи, що приймають депозити;
- страхові тарифи у межах банків-страхувальників мають диференціюватися залежно від ступеня їх загальної ризикогентності. Ступінь ризикогентності постійно вивчається фондом страхування депозитів;
- до страхування вкладів фізичних і юридичних осіб мають застосовуватися різні підходи [6].

В Україні система гарантування вкладів громадян регулюється Законом України “Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб”. Ним встановлено засади функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, порядок відшкодування вкладів вкладникам банків, а також висвітлено відносини між Фондом, Національним банком України та Кабінетом Міністрів України [5].

В Україні станом на 1 лютого 2007 року 166 банків є постійними учасниками фонду, 3 – тимчасовими [7]. Згідно з Законом “Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб” участь банків, які зареєстровані у Державному реєстрі банків і мають ліцензію на право здійснювати банківську діяльність, у Фонді є обов’язковою [8]. Виняток зроблено лише для Державного ощадного банку, що є необґрунтованим. Станом на 01.01.2007 Ощадбанк акумулював майже 7 % вкладів фізичних осіб [9, с. 54-57].

Щодо фінансових ресурсів Фонду, то вони зросли з 52,5 млн. грн. на початок 2000 року [3] до 967,7 млн. грн. на початок 2007 року [6]. Спочатку кошти фонду було сформовано за рахунок внеску Національного банку України в розмірі 20 мільйонів гривень та зборів із банків – учасників фонду у розмірі 1 % від статутного капіталу. Надалі джерелами формування коштів фонду стали:

- 1) регулярні збори з банків-учасників;
- 2) спеціальні збори з банків-учасників (тимчасових учасників) фонду;
- 3) доходи, одержані від інвестування коштів фонду в державні цінні папери України;
- 4) кредити, залучені від Кабінету Міністрів України, Національного банку України, банків та іноземних кредиторів, але не більше встановленого ліміту;
- 5) пеня у розмірі подвійної облікової ставки НБУ, яку сплачують банки – учасники (тимчасові учасники) фонду за несвоєчасне або неповне перерахування зборів до фонду в розмірі не перерахованої суми за кожний день прострочення;
- 6) доходи від депозитів, розміщених фондом у Національному банку України [8].

Неможливо не погодитися з думкою В.М. Кочеткова, що “серйозним недоліком існуючої системи страхування депозитів є те, що не передбачається відшкодування втрат за вкладками і депозитами юридичних

осіб” [5, с. 260]. У більшості країн, що запровадили системи гарантування вкладів, страхуванню підлягають усі види депозитів як фізичних, так і юридичних осіб.

Важливою метою існування системи гарантування вкладів в Україні має бути не тільки захист інтересів вкладників, скільки запобігання банкрутств. Тому система захисту депозитів повинна поєднувати в собі власне механізм гарантування або страхування вкладів з ефективним банківським наглядом, прозорою системою звітності і налагодженою законодавчою базою. Світова практика доводить, що своєчасно розпочата санація банку з участю капіталу Фонду може стати дешевшою, ніж виплата гарантованих депозитів у разі банкрутства банку. Нині серед недоліків функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в Україні є:

- недостатність джерел формування ресурсів фонду, оскільки участь держави обмежується разовим внеском, а розмір регулярних внесків є недостатнім;
- контрольні функції Фонду обмежені правом здійснення перевірок за процесом перерахування зборів до нього. Це не відповідає міжнародній практиці;
- неузгодженість між законами “Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб” та “Про Національний банк України” стосовно розміщення вільних коштів на депозитних рахунках;
- з урахуванням того, що ресурси Фонду не входять до Державного бюджету України, не передбачено плати за користування тимчасово вільними залишками його коштів (водночас при використанні бюджетних коштів банки сплачують 50 % облікової ставки).

У переліку заходів щодо удосконалення ощадної справи слід підвищити відповідальність вкладників-громадян за ступінь ризику. Для цього, на нашу думку, необхідно підвищити рівень відповідальності та захисту вкладників залежно від величини процентної ставки, за якою громадяни розміщують кошти на депозити банків, тобто залежно від ступеня ризику, на який свідомо зважилися вкладники.

У зв’язку з цим необхідно розробити та запровадити певний рівень відповідальності за ступенем ризику через Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. На законодавчому рівні варто запровадити порядок, за якого сума компенсації вкладів Фонду залежала б від рівня процентної ставки, тобто від ступеня ризику, на який свідомо наражається вкладник. Певні суми компенсації вкладів Фондом залежно від рівня процентної ставки, на який покладено кошти, наведено у вигляді таблиці 1.

Суми компенсаційних виплат Фондом гарантування вкладів фізичних осіб залежно від рівня процентної ставки за вкладом

Виплати по вкладу	Сума компенсації
За обліковою ставкою НБУ	150 тис. грн. або повністю
За ставкою рівня інфляції плюс 1 %	до 100 тис. грн.
За середньо ринковою ставкою	до 75 тис. грн.
За подвійною обліковою ставкою НБУ	компенсація відсутня

Подібний захід може позитивно спрацювати не лише на захист окремого вкладника-громадянина, але й буде сприяти стабілізації грошово-кредитного ринку в цілому, здешевленню кредитних ресурсів, прискореному розвитку економіки через зниження процентних ставок за кредитами, підвищенню довіри населення до банківської системи.

Висновки. Отже, в Україні є всі перспективи для подальшого розвитку системи гарантування вкладів. Для цього необхідно:

- розширити повноваження Фонду гарантування вкладів;
- зорієнтувати систему гарантування вкладів на захист інтересів як фізичних, так і юридичних осіб;
- встановити диференційований розмір регулярних внесків банків до Фонду залежно від ризиковості їх діяльності;
- встановити суми компенсаційних виплат Фондом гарантування вкладів фізичних осіб залежно від рівня процентної ставки за вкладом;
- наділити Фонд правами щодо участі у процедурах тимчасової адміністрації та ліквідації банку;
- забезпечувати постійне поетапне підвищення розміру гарантованих сум відшкодування за вкладами фізичних осіб за рахунок коштів Фонду.

Список літератури

1. Алексеєнко М. Страхування вкладів фізичних осіб: практика та шляхи її вдосконалення [Текст] / М. Алексеєнко // Економіка України. – 2002. – № 3(484). – С. 17-23.
2. Базилевич В. Заощадження та їх страховий захист у структурі інвестування економіки [Текст] / В. Базилевич, С. Волосович // Банківська справа. – 1997. – № 6. – С. 54-57.
3. Бакун О. Гранування вкладів – складова фінансової стабільності [Текст] / О. Бакун // Вісник НБУ. – 2004. – № 7. – С. 48-50.
4. Жупанін В. В. Світовий досвід захисту заощаджень населення. Соціально-економічні дослідження в перехідний період [Текст] / В. В. Жупанін // Євроінтеграційний курс України: фінансовий вимір : збірник наукових праць : у 2-х ч. / НАН України ; Інститут регіональних досліджень ; редкол. відп. ред. акад. НАН М. І. Долішній. – Львів, 2006. – Вип. 3(LIX). – Ч. 1. – С. 434-438.
5. Кочетков В. М. Організація управління фінансовою стійкістю банку в ринкових умовах [Текст] / В. М. Кочетков : монографія. – К. : Вид-во Європейського університету, 2003. – 300 с.
6. Мазур Т. Діяльність фонду гарантування банківських вкладів: зарубіжний досвід і пропозиції для України [Текст] / Т. Мазур // Підприємство, господарство і право. – 2007. – № 2(134). – С. 95-98.

7. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fg.org.ua>.
8. Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс] : Закон України [офіц. текст із змін. станом на 05.09.2007 № 03-7651/07]. – Режим доступу : <http://www.fg.org.ua/zakon.htm>.
9. Структура зобов'язань банків України [Текст] [станом на 01.01.2007] // Вісник НБУ. – 2007. – № 3. – С. 54-57.
10. Шамова І. В. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн [Текст] / І. В. Шамова. – К., 195 с.
11. Deposit guarantee Schemes of Commercial Banks in EEA and EFTA Countries, the United State of America, Japan and Canada [Text]. – Federation Bancaire de l'Union Europeenne. – 1997. – P. 37.

Summary

In the article the system of guaranteing of holdings is examined as important factor of competitiveness of the banking system of Ukraine in the conditions of globalization. The analysis of the system of guaranteing of holdings of foreign countries and Ukraine is conducted certainly defect of functioning of Fund of guaranteing of holdings of physical persons and to submit a proposal in relation to the improvement of his activity.

Отримано 24.09.2008